

Research Paper

Exploring the meaning of religion in students' daily life

Omid Babaei¹

Received: Oct. 28, 2025; Accepted: May. 12, 2026

ABSTRACT

The meaning of religion in daily life is a complex and multifaceted issue that has profound and widespread effects on human thoughts, behavior, and social relationships. The aim of the present study is to explore the meaning of religion in students' daily life. This study was conducted using a qualitative method and a phenomenological approach. The participants in this study were eighteen students (male and female) from the Faculty of Literature and Humanities of Payam Noor University in the center of Shahrekord, who were selected through purposive sampling based on criteria and theoretical saturation. The data were collected through semi-structured and in-depth interviews. The collage method was used to analyze the data, and two strategies, peer feedback and member control, were used to validate the research. After compiling a list of students' important statements about the meaning of religion in everyday life, the main themes of the research – "Religion as an identity support in the storm of life's changes", "Religion as a meaning-giving element to the suffering and ambiguities of life", "Religion as a comforting arm and a haven of existential relief", "Religion as a moral compass in everyday desires", "Religion as a personal and direct relationship with God" – were extracted and described. The results indicate that the experience manifested in this context represents religion as an interpretive system through which the student transforms the challenges arising from structural pressures and existential suffering of everyday life into a meaningful and bearable whole.

Keywords: lived experience, meaning of religion, students, everyday life, phenomenology

1. Assistant Professor of Sociology, Department of Social Science, Payame Noor University, Tehran, Iran

✉ omidbabaei@pnu.ac.ir

INTRODUCTION

Since the inception of the field and the fundamental questions about the nature and why of religion, sociologists of religion have always emphasized the role of religion as a meaningful field. In general, they believe that religion can create a systematic framework for humans in which the whole of existence can be interpreted and make various events and emotional states understandable for humans (Weber, 2005; Berger, 1967; and Younger, 1969).

Religiosity in the contemporary world, especially among the younger generation and the student population, has transformed from a traditional and coherent phenomenon into a plural, personalized and complex one. The university, as a modern institution, exposes students to tensions between family religious traditions and rational and academic requirements. While many quantitative studies have attempted to measure students' religiosity by relying on behavioral indicators (such as attendance at religious rituals), these approaches often fail to understand the hidden layers of meaning and how religion is experienced in everyday life.

The main issue here is that despite the possibility of a decline in some formal indicators of religiosity, religion is still present as a living force in students' individual and social lives; however, this presence does not fully correspond to official and institutional readings of religion. Students redefine religion in a unique way when faced with challenges such as identity crises, the suffering of modern life, future anxieties, and the need for morality. Therefore, there is a deep gap between "what is expected of religiosity" and "what students actually experience."

Due to such a problem, the present study explores the lived experience of students at Payam Noor University in the center of Shahrekord of the meaning of religion in the context of everyday life. Shahrekord, as the capital of Chaharmahal and Bakhtiari province, with its unique cultural context and access to ethnic diversity (Persian, Bakhtiari, and Turkish), provides an environment in which religious experience is not abstract, but rather finds meaning in the intersection of deep-rooted ethnic traditions and the requirements of urban life. The choice of Payam Noor University as a research setting is also important because most of the students of this university, unlike state universities, are native to the same region and are simultaneously involved in professional and family responsibilities within the context of society while studying; therefore, rather than being influenced by the isolated elite space, their religious experiences reflect the challenges and true meaning of religion among the deep and everyday layers of social life in a traditional and transitional city. Therefore, examining lived experience in this context provides the opportunity to understand how religious concepts emerge and are redefined in the mind of a student who is struggling between cultural-ethnic heritage and academic identity.

The fundamental question is what does religion really mean to these students in their everyday lives (in the classroom, in their families, in their relationships, in their solitude, etc.)? And how does this phenomenon emerge in their consciousness and lifeworld? The phenomenological approach allows us to move away from theoretical assumptions and go directly to the "lived experience" of the participants to understand how religion emerges in their minds and psyches. Therefore, this research aims to go beyond superficial statistics to reach the semantic essence of religion in the student world and understand how religion is constructed and experienced in their lives.

PURPOSE

The main goal of this research is to phenomenologically analyze the "meaning of religion" in the lifeworld of students and discover the essence of their experiences in facing the challenges of modern life. This study seeks to understand how religion functions as a meaning-making system at the intersection of "cultural traditions" and "requirements of academic modernity," and how the student subject uses religious symbols and beliefs to interpret suffering, reduce anomie, and rebuild his or her psychological security. In fact, the present research attempts to go beyond institutional and quantitative perspectives and explore the hidden layers of "lived religion" in the context of Payam Noor University of Shahrekord and show how religion, as a "psychological defensive shield," provides coherence and direction to the diverse and sometimes contradictory experiences of students during a period of cultural transition.

METHODOLOGY

The present study was conducted using a qualitative method with a "phenomenological" approach. In this research, interviews were used as the data collection tool. The technique employed in the interview process was "semi-structured interviews." In these interviews, students were primarily asked to express their experiences, attitudes, and feelings about religious life. The study population in this research consisted of all male and female students of the Faculty of Literature and Humanities at Payame Noor University, Shahrekord Center. The sampling method in this research was criterion-based or purposive. In this method, the number of interviewees, or in other words, the sample size, depends on "theoretical saturation." This means that the sample size continues until the data is complete and data saturation is achieved, implying that no new insights are gained from subsequent interviews. In this research, theoretical saturation was achieved after 18 in-depth interviews with students from the Faculty of Literature and Humanities at Payame Noor University, Shahrekord Center. Two strategies were used for research validation: 1- "Peer feedback": a type of external control over the research process. 2- "Member checking": where the researcher uses participants'

perspectives to establish the trustworthiness of the findings and interpretations. For data analysis in this research, the "Colaizzi method," as described by Moustakas (1994), was employed.

FINDINGS

The findings from the analysis of the interviews are categorized into five main themes: religion as a support for identity in the storm of life changes, religion as a meaning-giving to the suffering and ambiguities of life, religion as a comforting arm and a haven of existential relief, religion as a moral compass in everyday desires, religion as a personal and direct relationship with God. The themes found show that religion for students is not simply a set of rigid and formal beliefs, but plays a multifaceted and dynamic role in their daily lives. Some students consider religion as an essential element in the formation of their identity and a source for giving meaning to life, and accept it as a guide and a plan for their lives. At the same time, the tendency towards the privatization of religion and critical rethinking in religious beliefs is also evident, so that spiritualist religiosity is evident as a way of religiosity among students.

CONCLUSION

Overall, the research indicates that religion in students' daily lives is not merely an individual experience, but a social phenomenon that profoundly impacts their identity formation, relationships, and behaviors. It is suggested that, to better generalize the findings, quantitative research with a larger sample size be conducted to determine the prevalence and distribution of these themes within the student population. Furthermore, the role of factors such as social, cultural, economic, and political contexts, family, friends, social networks, religious authorities, and others in shaping these religious experiences should be investigated. Concurrently, a revision of religious education tailored to the needs of the new generation, the creation of dialogue-centric spaces for exchanging religious experiences, and respect for the diversity of young people's religious experiences are necessary. It is expected that the results of this research will contribute to a deeper understanding of the role of religion in young people's lives and how it adapts to the modern world.

NOVELTY

In the contemporary world, where social, cultural, and technological changes have created new identity and religious challenges for young people, especially students, this research, by adopting a phenomenological approach, transcends traditional frameworks for studying religion and delves into an in-depth exploration of students' "lived experience" of the meaning of religion in the context of everyday life. This innovation lies in its focus on the quality of personal experiences,

feelings, thoughts, and the dynamic meanings that students attribute to religion, rather than measuring beliefs or religious behaviors. This approach provides an opportunity to understand the nuances and complexities of religion's interaction with students' daily lives and opens a new window towards comprehending how religion is defined, interpreted, and functions within the mental and objective structures of this particular segment of society.

ACKNOWLEDGEMENTS

I express my sincere gratitude and appreciation to all the esteemed students of Payame Noor University, Shahrekord Center, who, through their active participation and presence in the interviews, made this research possible.

CONFLICT OF INTEREST

No conflict of interest exists in this research.

FUNDING

This Article received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Iranian Cultural Research

BIBLIOGRAPHY

- Ammerman, N. T. (2014). Finding Religion in Everyday life. *Sociology of Religion*, 75(2), 189-207. <https://doi.org/10.1093/socrel/sru013>
- Azizabadi, Z., & Kianpour, M. (2019). Jame'eh-shenasi-ye Ehsasat-e Mazhabi dar Zendegi-ye Roozmarreh (Mored Motale'eh: Daneshjouyan-e Daneshgah-e Tehran) [Sociology of Religious Emotions in Everyday Life (Case Study: Tehran University Students)]. *Jame'eh-shenasi-ye Karbordi/Journal of Applied Sociology*, 30(1), 73-90. doi: 10.22108/jas.2018.75216.0 [In Persian]
- Berger, P. L. (1967). *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Anchor Books.
- Berger, P. L., Berger, B., & Kellner, H. (2002). *Zehn-e Bi-khaneman: Newsazi va Agahi* [The Homeless Mind: Modernization and Consciousness] (M. Saveji, Trans.). Tehran, Iran: Ney Publication. [In Persian]
- Creswell, J. W. (2015). *Puyesh-e Keyfi va Tarh-e Pazhouhesh (Entekhab az Miyan-e Panj Roykard)* [Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches] (H. Danaeifard & H. Kazemi, Trans.). Tehran, Iran: Saffar Publications. [In Persian]
- Farhanizadeh, Z. (2021). *Padidar-shenasi-ye Ma'na-ye Zehni-ye Shahrivandan Nesbat be Din (Mored Motale'eh: Shahrestan-e Khorramshahr)* [Phenomenology of Citizens' Mental Meaning of Religion (Case Study: Khorramshahr County)] (Master's thesis). Faculty of Social Sciences, Ayatollah Borujerdi University, Khorramshahr, Iran. [In Persian]
- Gazniuk, L., Soina, I., Goncharov, G., & Chervony, P. (2019). Everyday Communications in Religious Practices. *Journal of Religious Studies*, 12(3), 45-67. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20197202002>
- Hamilton, M. (2008). *Jame'eh-shenasi-ye Din* [The Sociology of Religion] (M. Solasi, Trans.). Tehran, Iran: Sales Publication. [In Persian]
- Mohammadi, M. (2022). Vakavi-ye Tajareb-e Ziste-ye Daneshjouyan-e Daneshgah-e Farhangian az Zendegi-ye Dini [Analysis of Farhangian University students' lived experiences of religious life]. *Nashriye-ye Pouyesh dar Amouzeshe-e Oloum-e Ensani-ye Daneshgah-e Farhangian/Journal of Progress in Humanities Education of Farhangian University*, 8(28), 153-170. [In Persian]
- Mohammadpour, A. (2013). *Tajrobe-ye Newsazi* [The Experience of Modernization]. Tehran, Iran: Jame'ehshenasan Publications. [In Persian]
- Mokilani, H., Dorrani, K., & Salehi, K. (2017). Tahlil-e Padidar-shenasane-ye Bavarhayeh Dini-ye Danesh-amouzan va Era'eh-ye Rahkarhayeh Baraye Kahesh-e Chalash-ha va Asib-haye Mojoud [Phenomenological Analysis of the Religious

Beliefs of Students and Offering Strategies for Reducing Challenges and Existing Injuries]. *Faslname-ye Din va Ertebatat/Journal of Religion and Communication*, 25(1), 157-192. doi: 10.30497/rc.2018.2265 [In Persian]

Naseri, M., Kaveh, F., & Khorasgani, A. (2016). Motale'e-ye Chegounegi-ye Negarash-e Daneshjouyan be Din (Mored Motale'eh: Daneshjouyan-e Daneshgah-e Esfahan) [Investigation of How Students View Religion (A Model Based on Grounded Theory, Case Study: Students of University of Isfahan)]. *Jame'eh-shenasi-ye Karbordi/Journal of Applied Sociology*, 27(4), 79-98. doi: 10.22108/jas.2017.21162 [In Persian]

Noorbakhsh, Y., & Jafari Kafiabad, S. (2017). Revayat-pazhouhi-ye Tajareb-e Ziste-ye Dini-ye Daneshjouyan [Narrative Research of Students' Lived Religious Experiences]. *Do Faslname-ye Din va Siyasat-e Farhangi/Journal of Religion and Cultural Policy*, 4(2), 93-126. [In Persian]

San'atkarfar, E. (2020). *Tabyin-e Vaz'iyat-e Dindari dar Tajrobe-ye Ziste-ye Se Nasl az Shahrbandan-e Shahr-e Kashan* [Explaining the State of Religiosity in the Lived Experience of Three Generations of Citizens in Kashan City] (Master's thesis). Faculty of Social Sciences, University of Kashan, Kashan, Iran. [In Persian]

Thomson, K., et al. (2002). *Din va Sakhtar-e Ejtemaei (Maqalat-i dar Jame'eh-shenasi-ye Din)* [Religion and Social Structure (Essays in the Sociology of Religion)] (A. Bahrampour & H. Mohaddesi, Trans.). Tehran, Iran: Kavir Publication. [In Persian]

Weber, M. (2005). *Din, Qudrat, Jame'eh* [Religion, Power, Society] (A. Tadayyon, Trans.). Tehran, Iran: Hermes Publication. [In Persian]

Yinger, J. M. (1969). A Structural Examination of Religion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 8(1), 88-99. <https://doi.org/10.2307/1385257>

Yinger, J. M. (1977). A Comparative Study of the Substructures of Religion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 16(01), 67-86. <https://doi.org/10.2307/1386206>

Iranian Cultural Research

11

Abstract

مقاله پژوهشی

واکاوی معنای دین در زندگی روزمره دانشجویان

امید بابانی^۱

دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۰۶؛ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۲

چکیده

معنای دین در زندگی روزمره از موضوعات پیچیده و چندوجهی است که تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر افکار، رفتار و روابط اجتماعی انسان‌ها دارد. هدف پژوهش حاضر واکاوی معنای دین در زندگی روزمره دانشجویان است. این پژوهش با روش کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی انجام شده است. مشارکت‌کنندگان در این پژوهش هجده نفر از دانشجویان (پسر و دختر) دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه پیام نور مرکز شهرکرد هستند که از طریق نمونه‌گیری هدفمند از نوع معیار محور و با اشباع نظری انتخاب شده‌اند. داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته و عمیق جمع‌آوری شده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش کولایزی و جهت اعتباریابی پژوهش از دو استراتژی بازخورد هم‌تایان و روش کنترل اعضا استفاده شده است. پس از تهیه فهرستی از اظهارات مهم دانشجویان در مورد معنای دین در زندگی روزمره، مضامین اصلی پژوهش - «دین به مثابه تکیه‌گاه هویتی در طوفان تغییرات زندگی»، «دین به مثابه معنابخش به رنج و ابهامات زندگی»، «دین به مثابه بازوی آرامش‌بخش و مأمن تسکین وجودی»، «دین به مثابه قطب‌نمای اخلاقی در تمایلات روزمره»، «دین به مثابه رابطه‌ای شخصی و بی‌واسطه با خدا» - استخراج و توصیف شدند. نتایج بیانگر آن است که تجربه تجلی‌یافته در این بستر، دین را به مثابه یک نظام تفسیری بازنمایی می‌کند که دانشجو به واسطه آن چالش‌های ناشی از فشارهای ساختاری و رنج‌های وجودی زندگی روزمره را به یک کلی معنادار و قابل تحمل تبدیل می‌نماید.

کلیدواژه‌ها: تجربه زیسته، معنای دین، دانشجویان، زندگی روزمره، پدیدارشناسی

۱. استادیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

omidbabaei@pnu.ac.ir ✉

۱. مقدمه و بیان مسئله

جامعه‌شناسان دین، از بدو شکل‌گیری این رشته و طرح پرسش‌های بنیادین درباره ماهیت و چرایی دین، همواره بر نقش دین به مثابه حوزه‌ای معنابخش تأکید کرده‌اند. به طور کلی، آنان بر این عقیده‌اند که دین می‌تواند برای انسان‌ها چارچوبی منظم ایجاد کند که تمام هستی در آن قابل تفسیر باشد و رویدادها و حالات عاطفی گوناگون را برای انسان قابل درک سازد (وبر، ۱۳۸۴؛ برگر^۱، ۱۹۶۷؛ و ییگر^۲، ۱۹۶۹).

دینداری در دنیای معاصر، به‌ویژه در میان نسل جوان و قشر دانشجوی، از یک پدیده سنتی و منسجم، به یک پدیده متکثر، شخصی‌سازی‌شده و پیچیده تبدیل شده است. دانشگاه به عنوان یک نهاد مدرن، دانشجویان را در معرض تنش‌هایی میان سنت‌های دینی خانوادگی و الزامات عقلانی و آکادمیک قرار می‌دهد. در حالی که بسیاری از پژوهش‌های کمی با تکیه بر شاخص‌های رفتاری (مانند حضور در مناسک مذهبی) سعی در سنجش میزان دینداری دانشجویان داشته‌اند، اما این رویکردها اغلب از درک لایه‌های پنهان معنا و چگونگی تجربه کردن دین در زندگی روزمره بازمانده‌اند.

مسئله اصلی اینجاست که به رغم احتمال کاهش در برخی شاخص‌های صوری دینداری، دین همچنان به عنوان یک نیروی زنده در حیات فردی و اجتماعی دانشجویان حضور دارد؛ اما این حضور، با قرائت‌های رسمی و نهادی دین انطباق کامل ندارد. دانشجویان در مواجهه با چالش‌هایی چون بحران هویت، رنج‌های زندگی مدرن، اضطراب‌های آینده و نیاز به اخلاق، دین را به شیوه‌ای منحصر به فرد بازتعریف می‌کنند. بنابراین، شکافی عمیق میان «آنچه از دینداری انتظار می‌رود» و «آنچه دانشجویان در عمل تجربه می‌کنند» وجود دارد.

به دلیل وجود چنین مسئله‌ای، پژوهش حاضر به واکاوی تجربه زیسته دانشجویان دانشگاه پیام نور مرکز شهرکرد از معنای دین در بستر زندگی روزمره می‌پردازد. شهرکرد

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۶

دوره XX، شماره XX
فصل ۱۴۰۵/۱۴۰۶
پیاپی XX

1. Berger

2. Yinger

به عنوان مرکز استان چهار محال و بختیاری با بافت فرهنگی خاص و دسترسی به تنوع قومی (فارس، بختیاری و ترک)، زیست‌بومی را فراهم می‌کند که تجربه دینی در آن، نه به شکلی انتزاعی، بلکه در تلاقی میان سنت‌های ریشه‌دار قومی و الزامات زیست‌شهری معنا می‌یابد. انتخاب دانشگاه پیام‌نور به عنوان بستر تحقیق نیز از آن جهت حائز اهمیت است که اکثر دانشجویان این دانشگاه، برخلاف دانشگاه‌های دولتی، بومی همین منطقه بوده و همزمان با تحصیل، درگیر مسئولیت‌های شغلی و خانوادگی در متن جامعه هستند؛ لذا تجربیات دینی آن‌ها بیش از آنکه متأثر از فضای ایزوله نخبگانی باشد، بازتاب‌دهنده چالش‌ها و معنای واقعی دین در میان لایه‌های عمیق و روزمره زندگی اجتماعی در یک شهر سنتی و در حال گذار است. از این رو، بررسی تجربه زیسته در این بستر، امکان درک این موضوع را فراهم می‌سازد که چگونه مفاهیم دینی در ذهن دانشجویی که میان میراث فرهنگی - قومی و هویت دانشگاهی در تکاپوست، پدیدار و بازتعریف می‌شوند.

سؤال اساسی این است که دین برای این دانشجویان در بطن زندگی روزمره (در کلاس درس، در خانواده، در روابط عاطفی، در تنهایی و...) واقعاً به چه معناست؟ و این پدیده چگونه در آگاهی و زیست جهان آن‌ها پدیدار می‌شود؟ رویکرد پدیدارشناسی به ما اجازه می‌دهد تا از پیش‌فرض‌های تنوریک فاصله گرفته و مستقیماً به سراغ «تجربه زیسته» مشارکت‌کنندگان برویم تا بفهمیم دین چگونه در ذهن و روان آن‌ها پدیدار می‌شود. لذا این پژوهش بر آن است تا فراتر از آمارهای سطحی، به جوهره معنایی دین در دنیای دانشجویی دست یابد و بفهمد که دین در زندگی آن‌ها چگونه ساخته و تجربه می‌شود.

۲. پیشینه تجربی

بررسی تجربه زیسته دانشجویان از معنای دین در زندگی روزمره، مستلزم مرور تحقیقات گسترده‌ای در زمینه‌های مرتبط مانند تجربه دینی، معنویت، معنایابی و نقش

دین در زندگی جوانان است. برخی از مهمترین تحقیقات داخلی و خارجی که در این زمینه انجام شده به شرح زیر است:

ناصری، کاوه و خوراسگانی (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان «مطالعه چگونگی نگرش دانشجویان به دین (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه اصفهان)»، در پی پاسخگویی به این سؤال هستند: چه عواملی سبب ایجاد شکاف و گسست میان اعتقادات و رفتارهای دینی افراد شده است؟ بر این اساس پژوهشگران با هدف درک معنای دین در دو بعد اعتقادی و مناسکی، با ۱۸ نفر از دانشجویان دانشگاه دولتی اصفهان مصاحبه عمیق نیمه ساخت یافته انجام داده‌اند. تحلیل یافته‌های آنها که به روش نظریه زمینه‌ای انجام شده، بیانگر آن است که دانشجویان در بعد اعتقادی، اعتقادات پایه‌ای دین را قبول دارند اما در بعد مناسکی به بازمعنایی این حوزه پرداخته‌اند و بر اساس درک و فهم خود حتی در صورت مغایرت با دینداری رسمی، روش‌هایی را اتخاذ و اعمال می‌کنند. پژوهشگران دلایل گسست اعتقادات و رفتارهای دینی را با ضعف محتوای کتب دینی، ضعف کارشناسان دینی، ناسازگاری قول و عمل مدعیان مذهب و فضای نامناسب محیط زندگی مرتبط دانسته‌اند.

نوربخش و جعفری کافی آباد (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان «روایت پژوهی تجارب زیسته دینی دانشجویان»، تلاش کرده‌اند تا با استفاده از مصاحبه‌های عمیق با ۱۹ نفر از دانشجویان دانشگاه تهران و دانشگاه شریف، تجارب زیسته دینی آنها را جهت پاسخگویی به دو سؤال زیر مورد بررسی قرار دهند: ۱- چه مواضع و دیدگاه‌هایی در میان دانشجویان نسبت به دین وجود دارد؟ ۲- دانشجویان در قالب چه استراتژی‌هایی رابطه خود را با دین تنظیم می‌کنند؟ این پژوهش که با رویکرد پدیدارشناسی انجام شده، دانشجویان را بر اساس نگرش‌شان نسبت به دین در چهار دسته صورتبندی کرده است: منکران، لادری‌ها، معترفان و کل‌گرایان مقید. افراد در هر کدام از این دسته‌ها، بسته به زمینه شکل‌گیری تجاربشان، استراتژی‌های متفاوتی را برای سامان دادن به زندگی عملی خویش اتخاذ کرده‌اند که از آن جمله می‌توان به استراتژی‌هایی چون «کناره‌گیری و

خودآیینی»، «بی‌اعتنایی و التزام گزینشی»، «تحکیم و تقویت»، «خودآیینی مسئولیت‌گریز»، «بازتعریف دین در چارچوب عرف» و «بازتعریف دین در چارچوب تأمین آرامش» اشاره نمود.

مکیلانی، درانی و صالحی (۱۳۹۶)، در پژوهشی با عنوان «تحلیل پدیدارشناسانه باورهای دینی دانش‌آموزان و ارائه راهکارهایی برای کاهش چالش‌ها و آسیب‌های موجود»، در صدد بازنمایی درک و تجربه زیسته دانش‌آموزان از پدیده دین، جهت تقویت دین‌باوری در آنها هستند. آن‌ها با روش کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی با ۱۶ نفر از دانش‌آموزان پایه هشتم مدرسه دکتر جعفری شهرستان بهارستان استان تهران که با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند مصاحبه نیمه‌ساخت یافته انجام داده‌اند. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که دانش‌آموزان مورد مطالعه، نسبت به باورهای دینی نگاهی احساسی و به دور از درک اولویت‌های دینی داشته و بصیرت‌افزایی دینی از طریق مباحثه بر اصول بنیادینی نظیر «وسیله بودن عبادت برای شکل‌گیری عبودیت» و «معیار قضاوت نبودن اشخاص در شناسایی حق یا باطل» بیش از پیش ضرورت یافته است.

عزیزآبادی و کیانپور (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان «جامعه‌شناسی احساسات مذهبی در زندگی روزمره (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه تهران)»، با استفاده از رویکرد کیفی و مصاحبه عمیق با ۱۲ نفر از دانشجویان عضو تشکل بسیج اسلامی و نهاد رهبری در دانشگاه تهران، در صدد پاسخ به این سؤال هستند: چگونه احساسات دینی در زندگی روزمره افراد شکل می‌گیرد؟ محققان در این پژوهش، احساسات دینی را با توجه به مفهوم «رژیم احساسی» برگرفته از اثر ریس و وودهد^۱ (۲۰۱۰) مورد بررسی قرار داده‌اند که در آن روابط دیالکتیکی بین فرد، جامعه و نمادها مورد توجه است. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که رژیم احساسی دانشجویان مورد مطالعه به سمت فرایندی تمایل دارد که در این پژوهش «سوزش‌سازی حاد» نامیده شده است؛ یعنی

ممکن است یک نماد مذهبی همچون عاملی قدرتمند و نه پدیده‌ای ساخته دست بشر، در ذهن کنشگر نقش بندد و او را به واکنش شدید احساسی ترغیب نماید.

صنعتکارفر (۱۳۹۹)، در پایان نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «تبیین وضعیت دینداری در تجربه زیسته سه نسل از شهروندان شهر کاشان»، در صدد واکاوی وضعیت دینداری سه نسل متفاوت - متولدین دهه ۳۰ (دوران رژیم پهلوی)، متولدین دهه ۵۰ (دوران شکل‌گیری انقلاب اسلامی) و متولدین دهه ۷۰ (دوران تثبیت و توسعه نظام جمهوری اسلامی) - در شهر کاشان است. وی در این راستا با ۲۸ نفر، مصاحبه نیمه‌ساخت یافته انجام داده است و یافته‌های خود را چنین بیان می‌کند: متولدین دهه ۳۰، به «دینداری مرجع‌گرا» تمایل دارند به نحوی که در تبعیت از مرجعیت دینی برخی طرفدار دین حداکثری و سیاسی و برخی طرفدار دین سنتی و غیر سیاسی هستند؛ متولدین دهه ۵۰، به «دینداری نهادی‌گرا» تمایل دارند و خواهان حضور دین در تمام عرصه‌های جامعه هستند و متولدین دهه ۷۰، به «دینداری فردگرا» گرایش دارند و مفهوم دینداری در ذهن آنها تغییر کرده و به نوعی متکثر و ترکیبی شده است.

فرحانی‌زاده (۱۴۰۰)، در پایان نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «پدیدارشناسی معنای ذهنی شهروندان نسبت به دین (مورد مطالعه: شهرستان خرمشهر)»، در پی آن است که چه ساختار معنایی از دین در ذهن شهروندان خرمشهری شکل گرفته است؟ این پژوهش به روش کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی انجام شده است. در این پژوهش با ۲۰ نفر از شهروندان شهرستان خرمشهر که به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند، مصاحبه نیمه‌ساخت یافته انجام شده است. یافته‌ها بیانگر آن است که «عرفی شدن»، «استراتژی است که شهروندان در واکنش به عملکرد سیاست‌مداران و کارگزاران حاکمیتی در پیش گرفته‌اند و این امر با گسترش فردیت دینی و روی‌گردانی از دین نهادی همراه شده است.

محمدی (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «واکاوی تجارب زیسته دانشجویان دانشگاه فرهنگیان از زندگی دینی»، در جستجوی پاسخ به این سؤال است: تجربه زیسته

دانشجویان دانشگاه فرهنگیان از زندگی دینی چگونه است؟ او در این راستا به روش کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی با ۲۹ نفر از دانشجویان رشته علوم اجتماعی دانشگاه فرهنگیان البرز که به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند مصاحبه عمیق انجام داده است. محقق در این پژوهش، تجارب دینی دانشجویان را در پنج مضمون اصلی شامل: احساس حضور خداوند در زندگی، آرامش و امنیت، راه و رسم زندگی، عمل به قواعد و قوانین دین و رعایت اخلاق، صورتبندی کرده است. محمدی همچنین بیان می‌کند گرچه نتایج این پژوهش را نمی‌توان به دانشجویان دانشگاه‌های دیگر تعمیم داد، اما می‌توان گفت که فرض دین‌گریزی یا دین‌زدگی در نمونه مورد مطالعه قابل تأیید نیست.

آمرمن^۱ (۲۰۱۴)، در پژوهشی با عنوان «جستجوی دین در زندگی روزمره»، به مفهوم «دین زیسته» که بر اشکال تجسمی و اعمال شده دین در تجربیات زندگی روزمره افراد تمرکز دارد، می‌پردازد. وی این پژوهش را با استفاده از روش کیفی و بر اساس جمع‌آوری داده‌ها از طریق مصاحبه عمیق با گروه متنوعی از افراد مذهبی و غیر مذهبی در بوستون و آتلانتا انجام داده است. یافته‌های پژوهش وی نشان می‌دهد که زندگی اجتماعی افراد عمدتاً سکولار است، اما هیچ حوزه اجتماعی‌ای نیست که کاملاً فاقد معنای دین باشد. وی همچنین دیدگاه سنتی‌ای که دین را صرفاً به تنظیمات سازمان یافته محدود می‌کند به چالش می‌کشد و معتقد است دین محدود به نهادهای رسمی نیست بلکه در تعاملات و رفتارهای روزمره افراد حضوری مؤثر دارد.

گازنیوک^۲ و همکاران (۲۰۱۹)، در پژوهشی با عنوان «نقش ارتباطات روزمره در اعمال دینی»، رابطه پیچیده بین ارتباطات و زندگی روزمره مسیحیان ارتدوکس را بررسی می‌کنند. این مطالعه با استفاده از روش تحلیل زبانی و مشاهده تجربی تأکید می‌کند که زندگی روزمره مسیحیان عمیقاً با اعمال مذهبی آنها درهم آمیخته است و ارتباط به عنوان یک مکانیسم اساسی برای تعامل اجتماعی و بیان رفتار مذهبی آنها عمل می‌کند.

1. Ammerman

2. Gazniuk

این ارتباطات محدود به مبادله کلامی نیست بلکه شامل نشانه‌های غیر کلامی و زمینه‌های موقعیتی است که درک روابط درون جامعه را شکل می‌دهند. نویسندگان همچنین استدلال می‌کنند که زندگی روزمره یک حوزه اجتماعی ساخته شده توسط مردم است که در آن شیوه‌های مختلف مذهبی اعمال می‌شود.

بطور کلی پژوهش‌های کیفی مذکور نشان می‌دهند که چگونه دین و فعالیت‌های زندگی روزمره درهم تنیده شده و هویت‌های فردی و جمعی را شکل می‌دهند؛ به بیان روشن‌تر، کشف معنای دین در زندگی روزمره، ماهیت چند وجهی دین را آشکار می‌کند و رابطه فرد و دین را با تأکید بر مفهوم «دین زیسته» - که به جای هنجارهای نهادینه، بر تجربیات روزمره افراد تمرکز دارد - روشن می‌کند. پژوهش حاضر در راستای بسط دانش نظری در مورد چگونگی تجربه دینی دانشجویان و معنایی که این تجربه در زندگی روزمره آنها دارد و با توجه به این نکته که این تجربه متأثر از بافت و شرایط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است، در صدد توصیف عمیق درک و فهم دانشجویان از معنای دین است.

۳. حساسیت نظری پژوهش

در پژوهش‌های کیفی، هدف اساسی درک و تفسیر پدیده‌ها و معانی نهفته در کنش‌های معنادار انسانی در محیط‌های طبیعی است. به همین دلیل، محققین کیفی معمولاً بدون داشتن نظریات یا فرضیات از پیش تعیین شده، وارد عرصه تحقیق می‌شوند و به بررسی موضوع مورد نظر در بستر طبیعی آن می‌پردازند. با این حال، همانطور که فترمن^۱ (۱۹۹۵) اشاره می‌کند، محقق کیفی باید "با ذهنی باز، نه با ذهنی تهی" پا به میدان مطالعه بگذارد. به بیان دیگر، نظریه‌ها می‌توانند به عنوان راهنماهای کلی در تحقیقات کیفی عمل کنند و در آماده‌سازی ذهن پژوهشگر، جلب توجه او به جزئیات، روندها و ابعاد کلیدی حوزه تحقیق، نقش حیاتی ایفا کنند. این امر باعث می‌شود که محقق

1. Fetterman

نسبت به جریان‌ها، مفاهیم و وقایع اصلی مرتبط با موضوع تحقیق حساسیت پیدا کرده و به تفکر و بررسی عمیق‌تر تشویق شود (نگاه کنید به محمدپور، ۱۳۹۲: ۳۸). نقطه عزیمت تحلیلی این نوشتار، مفهوم «دین زیسته»^۱ است؛ مفهومی که معنای دین را نه در نهادهای رسمی یا متون کلامی، بلکه در بطن تجربیات پیش‌پاافتاده و روزمره کنشگران جستجو می‌کند. این چرخش نظری از نهاد به سوژه، به محقق اجازه می‌دهد تا فراتر از دوگانه «دیندار/بی‌دین»، به دنبال کشف نحوه «بودن در جهان» دانشجویان از طریق نمادهای دینی باشد. در واقع، برای دانشجویی که در تلاقی سنت‌های قومی و الزامات مدرن قرار دارد، دینداری نه یک تکلیف بیرونی، بلکه فرآیندی پویاست که در بستر چالش‌هایی چون تحصیل، اشتغال و روابط اجتماعی مدام بازتولید می‌شود. در بطن این تجربیات روزمره، آنچه اهمیت می‌یابد، نیاز بنیادین انسان به یک «جهان معنادار» است؛ موضوعی که ماکس وبر (۱۳۸۴) آن را ضرورتی متافیزیکی برای سرشت بشر می‌داند (وبر، ۱۳۸۴: ۴۱۱). وبر با تأکید بر عنصر روان‌شناختی «جستجو برای معنا»، بیان می‌دارد که دین وظیفه دارد به جهانی که ذاتاً بی‌نظم به نظر می‌رسد، نظم ببخشد (تامسون و همکاران، ۱۳۸۱: ۱۰۳). این ضرورت در زندگی دانشجویی، به‌ویژه در مواجهه با پدیده «رنج» (اعم از شکست‌های عاطفی، تحصیلی یا ابهام در آینده شغلی)، برجستگی ویژه‌ای می‌یابد. از منظر وبری، دین با ارائه مفهوم «عدل الهی»^۲، تفسیری فرامادی از رویدادهای ناعادلانه و تصادفی ارائه می‌دهد و آن‌ها را در چارچوب یک نظم غایی، معنادار جلوه می‌دهد (همیلتون، ۱۳۸۷: ۱۳۸). این فرآیند معنابخشی، در پیوند با دیدگاه پیتر برگر (۱۳۸۱)، به شکل‌گیری یک «سایبان مقدس»^۳ می‌انجامد. برگر معتقد است دین با ایجاد یک ساختار شناختی و هنجاری فراگیر، حس «در خانه بودن» در جهان هستی را برای انسان فراهم می‌آورد (برگر، ۱۳۸۱، ۸۷) و به عنوان پناهگاهی در برابر بی‌هنجاری (آنومی) عمل می‌کند (همیلتون، ۱۳۸۷، ۲۸۲). در این

1. Lived Religion

2. Theodicy

3. Sacred Canopy

پژوهش، ترکیب نگاه وبر و برگر به محقق کمک کرد تا تحلیل کند که آیا دین برای دانشجو همچنان یک سقف معنایی ثبات بخش است که به زندگی او انسجام می دهد، یا این سقف در مواجهه با کثرت گرایی مدرن دچار ترک و تغییر شده است. در نهایت، نگاه کارکردگرایانه میلتن یینگر (۱۹۷۷) نشان می دهد که در جهان معاصر، به رغم پیشرفت علوم تجربی، این علوم همچنان در پاسخگویی به پرسش های بنیادین وجودی (مانند هدف زندگی و تجربه مرگ) ناتوان اند. یینگر بر این باور است که دین با ارائه پاسخ های انکارناپذیر به این پرسش ها، اضطراب های ناشی از بی معنایی را کاهش داده و به خلق ارزش های عملی برای زندگی کمک می کند (یینگر، ۱۹۷۷، ۶۷).

۴. روش پژوهش

این پژوهش با هدف واکاوی «تجربه زیسته» دانشجویان دانشگاه پیام نور شهرکرد از معنای دین در زندگی روزمره، با روش کیفی و با استفاده از طرح «پدیدارشناسی توصیفی» (روش کولایزی) انجام شده است. انتخاب این روش به این دلیل است که پژوهش حاضر در پی آن است تا از لایه های سطحی رفتارهای دینی فراتر رفته و به «جوهره معنایی» و «نحوه درک» دین توسط کنشگران برسد. در این رویکرد، پژوهشگر به جای آزمودن فرضیات از پیش تعیین شده، خود را وقف شنیدن صدای تجربه شرکت کنندگان کرده و تلاش می کند تا معانی نهفته در پشت واژگان و کنش های روزمره را آشکار سازد.

۴-۱. ابزار گردآوری داده ها و جمعیت مورد مطالعه

در این مطالعه، ابزار اصلی گردآوری داده ها مصاحبه بوده است. تکنیک مورد استفاده در فرایند مصاحبه ها، «مصاحبه های نیمه ساختاریافته و عمیق» است. پروتکل مصاحبه حول محور «توصیف لحظات و موقعیت هایی که در آن ها مفهوم دین نقش پررنگی در زندگی داشته اند» تدوین شد. به جای پرسش های کلیشه ای درباره میزان دینداری، پرسش های باز و تحریک گر طراحی شدند تا شرکت کنندگان را به بازگویی «داستان تجربه» شان ترغیب

کنند. به عنوان مثال سؤال شد: «لطفاً آخرین موقعیتی را که به یاد می‌آوردید و در آن دین یا خدا برای شما معنای خاصی داشت (چه در آرامش، چه در اضطراب)، با جزئیات کامل توصیف کنید». این شیوه مصاحبه به پژوهشگر اجازه داد تا از چارچوب‌های از پیش تعیین شده فراتر رفته و به بافت‌های منحصر به فرد زندگی روزمره دانشجویان در شهرکرد بپردازد. محل انجام مصاحبه‌ها با نظر و انتخاب خود پاسخگویان تعیین گردید. همچنین، متن مصاحبه‌ها با استفاده از دستگاه ضبط صدا و پس از کسب اجازه و رضایت مشارکت‌کنندگان، ضبط شده و سپس به صورت کلمه به کلمه پیاده‌سازی (تایپ) شد. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش شامل تمامی دانشجویان (پسر و دختر) دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه پیام نور مرکز شهرکرد است.

۲-۴. شیوه نمونه‌گیری

شیوه نمونه‌گیری در پژوهش حاضر، از نوع معیار-محور یا هدفمند است. این انتخاب به دلیل ماهیت تحقیق پدیدارشناختی است که در آن برای گزینش نمونه‌ها و واحدهای مورد نظر (تجربیات زیسته)، از راهبرد نمونه‌گیری هدفمند استفاده می‌شود. در این روش نمونه‌گیری، تعداد افراد مورد مصاحبه یا به عبارت دیگر حجم نمونه، به مرحله «اشباع نظری»^۱ بستگی دارد. این بدان معناست که فرایند نمونه‌گیری و جمع‌آوری داده‌ها تا زمانی ادامه می‌یابد که داده‌ها به حد کمال برسند و اشباع داده‌ای حاصل شود؛ یعنی دیگر اطلاعات جدید و متفاوتی از مصاحبه‌های بعدی به دست نیاید. در این پژوهش اشباع نظری بعد از ۱۸ مورد مصاحبه عمیق با دانشجویان دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه پیام نور مرکز شهرکرد حاصل شده است. برای تعیین نمونه‌ها، از معیارهای متعددی استفاده شد تا دانشجویانی با ویژگی‌های متنوع انتخاب شوند و نمایندگی کاملی از جامعه هدف فراهم گردد: (۱) مقطع تحصیلی: دانشجویان در دو مقطع تحصیلی (کارشناسی و کارشناسی ارشد) مورد مطالعه قرار گرفتند؛ این انتخاب به ما کمک کرد تا تأثیر مقطع تحصیلی بر تجربیات دینی را بررسی کنیم؛ (۲) سن و جنسیت: برای بررسی

تأثیر سن و جنسیت بر تجربه دینی، دانشجویانی از گروه‌های سنی و جنسیتی مختلف انتخاب شدند؛ این تنوع به ما امکان داد تا دیدگاه‌های متفاوتی را جمع‌آوری کنیم؛ (۳) رشته تحصیلی: دانشجویانی از رشته‌های مختلف علوم انسانی انتخاب شدند تا تأثیر رشته تحصیلی بر تجربیات دینی مورد بررسی قرار گیرد؛ (۴) تعهد دینی: دانشجویانی با سطوح مختلف تعهد دینی (مذهبی و غیرمذهبی) انتخاب شدند؛ این انتخاب به ما کمک کرد تا دیدگاه‌های متنوعی را در مورد دین و معنای آن جمع‌آوری کنیم. برای اعتباریابی پژوهش از دو استراتژی استفاده شده است:

(۱) بازخورد هم‌تایان: نوعی کنترل بیرونی بر فرآیند پژوهش است. لینکلن و گوبا^۱ (۱۹۸۵) این نقش را همانند نقش «منتقد مدافع»^۳ می‌دانند: فردی که با پژوهشگر صادق است و سؤالهای چالش برانگیزی در مورد روش‌ها، معانی و تفاسیر ارائه می‌کند (کرسول، ۱۳۹۴، ۲۵۴)؛ در این پژوهش، نظرات یکی از اساتید جامعه‌شناسی در مورد فرآیند تحلیل یافته‌ها مورد استفاده قرار گرفت؛

(۲) روش کنترل اعضا: که در آن پژوهشگر از دیدگاه مشارکت‌کنندگان برای برقرار ساختن اطمینان‌پذیری یافته‌ها و تفاسیر استفاده می‌کند. این رویکرد که در بیشتر مطالعات کیفی برجسته و مشهود است، مستلزم ارائه مجدد داده‌ها، تحلیل‌ها، تفاسیر و نتیجه‌گیری‌ها به مشارکت‌کنندگان است به طوری که آنها بتوانند در مورد صحت و اطمینان‌پذیری شرح ارائه شده اظهار نظر کنند (کرسول، ۱۳۹۴، ۲۵۵)؛ در این پژوهش، تحلیل‌های اولیه محقق در اختیار تعدادی از مشارکت‌کنندگان قرار گرفت و از آنها خواسته شد تا در مورد صحت توصیف‌ها، مضمون‌ها و کشفیات محقق اظهار نظر و تأمل کنند.

1. Peer Debriefing
2. Lincoln & Guba
3. Devil's Advocate
4. Member Checking

۳-۴. روش تحلیل داده‌ها

در این پژوهش برای تحلیل داده‌ها از روش «کولایزی»^۱ که روش تحلیل داده‌ها در مطالعات پدیدارشناسی توصیفی است، کمک گرفته شد. روش کولایزی به پژوهشگر امکان می‌دهد تا با عبور از لایه‌های ذهنی پژوهشگر (اپوخه)، مستقیماً به ساختار تجربه زیسته شرکت‌کنندگان دست یابد. بر اساس این روش، تحلیل مصاحبه‌ها طی شش مرحله استاندارد کولایزی (کرسول، ۱۳۹۴، ۱۹۳)، گام به گام صورت پذیرفت: گام اول: «اپوخه یا کنارگذاری»^۲: محقق پیش از تحلیل، خود را متعهد کرد که باورهای شخصی و تعصبات مذهبی یا نظری خود را در مورد «معنای دین» به کنار گذاشته و با ذهنی باز به متون مصاحبه مراجعه کند؛ این گام بسیار حیاتی بود تا اطمینان حاصل شود که مضامین استخراج‌شده، بازتاب صدای دانشجویان هستند، نه بازتاب دیدگاه‌های محقق. گام دوم: مطالعه سراسری و استخراج «واحدهای معنایی»^۳: متون پیاده‌سازی‌شده بارها خوانده شدند تا درک کلی از تجربه دانشجویان به دست آید. در این مرحله، جملات و عبارتهایی که مستقیماً به «معنا بخشیدن به زندگی توسط دین» مربوط می‌شدند، برجسته شدند. هر عبارت معنادار به عنوان یک «واحد معنایی» ثبت شد؛ مثلاً: وقتی دانشجو می‌گفت «وقتی امتحان سختی دارم، دعا کردن به من آرامش می‌دهد و حس می‌کنم تنها نیستم»، این جمله به عنوان یک واحد معنایی مستقل استخراج شد. گام سوم: «متراکم‌سازی و کاهش واحدها»^۴: واحدهای معنایی مشابه که مضمون یکسانی داشتند، با یکدیگر ادغام شدند تا از تکرار بیهوده پرهیز شود. این فرآیند منجر به ایجاد توصیف‌های اولیه شد که بازگوی خلاصه‌تر و غنی‌تر از تجربه دانشجو بود. گام چهارم: «توصیف زمینه‌ای»^۵: در این مرحله، تمرکز بر «محتوای تجربه» بود. یعنی دانشجو چه احساسی داشت و چه مفهومی را تجربه کرد؟ گام پنجم:

1. Colaizzi
2. Epoche
3. Meaning Units
4. Compression
5. Contextual Description

«توصیف ساختاری»^۱: این مرحله به «بستر و شرایط» تجربه پرداخت. یعنی تجربه مذکور در چه شرایطی رخ داد؟ (مثلاً در زمان تنهایی، در کنار خانواده، یا در محیط دانشگاه)؛ این گام کمک کرد تا بفهمیم تجربه دینی چگونه تحت تأثیر محیط فیزیکی و اجتماعی دانشگاه شکل می‌گیرد. گام ششم: «توصیف ترکیبی»^۲: در نهایت، توصیف زمینه‌ای و ساختاری با هم ترکیب شدند تا «توصیف جوهری» حاصل شود. این توصیف نهایی، پاسخ مستقیم به پرسش اصلی پژوهش را فراهم می‌سازد.

جدول ۱. توصیف ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان در مطالعه

شماره	نام مستعار	مقطع تحصیلی	رشته تحصیلی	سن
۱	راضیه	کارشناسی	جامعه‌شناسی	۱۸
۲	پوریا	کارشناسی	جامعه‌شناسی	۲۴
۳	مهدی	کارشناسی	علوم سیاسی	۲۲
۴	مریم	کارشناسی	علوم سیاسی	۲۰
۵	لیلا	کارشناسی	الهیات	۱۹
۶	فروغ	کارشناسی	الهیات	۲۳
۷	محبوبه	کارشناسی	مشاوره	۱۹
۸	اردشیر	کارشناسی	مشاوره	۱۹
۹	نگین	کارشناسی	روان‌شناسی	۲۰
۱۰	مرتضی	کارشناسی	روان‌شناسی	۲۶
۱۱	امید	کارشناسی	علوم تربیتی	۲۳
۱۲	آزاده	کارشناسی	علوم تربیتی	۲۴
۱۳	بابک	کارشناسی ارشد	جغرافیا	۲۵
۱۴	فریبا	کارشناسی ارشد	جغرافیا	۳۰
۱۵	حسین	کارشناسی ارشد	مدیریت	۲۷
۱۶	علیرضا	کارشناسی ارشد	مدیریت	۳۶
۱۷	شیوا	کارشناسی ارشد	ادبیات فارسی	۲۹
۱۸	فرهاد	کارشناسی ارشد	ادبیات فارسی	۲۵

۵. یافته‌ها

مطالعه پدیدارشناسانه، معنای تجارب زیسته افراد متعدد از یک مفهوم یا پدیده را توصیف می‌کند. در واقع پدیدارشناسان اشتراکات مشارکت کنندگان در تجربه یک پدیده را مد نظر قرار می‌دهند. پدیدارشناسی، داده‌ها را از افرادی که آن پدیده را تجربه کرده‌اند گردآوری می‌کند و توصیفی ترکیبی از ذات مشترک آن تجربه برای همه افراد ارائه می‌دهد. این توصیف شامل «آنچه» آن‌ها تجربه کرده‌اند و «چگونگی» تجربه آنها می‌شود (موستاکاس، ۱۹۹۴؛ به نقل از: کرسول، ۱۳۹۴، ۸۰-۷۰). بر این اساس محقق در توصیف پدیده دین در زندگی روزمره دانشجویان، طبق گفته‌های پاسخگویان و با نهایت تلاش در عدم دخالت ذهنیات فردی خود، تجارب مشترک دانشجویان مصاحبه شونده را از معنای دین در زندگی روزمره استخراج کرده و به مفاهیم، مقولات و مضامین زیر رسیده است.

جدول ۲. مفاهیم، مقولات و مضامین استخراج شده از تجربه زیسته مصاحبه شوندگان

مضمون	مقولات	مفاهیم / واحدهای معنایی استخراج شده از داده‌های خام
دین به مثابه تکیه‌گاه هویتی در طوفان تغییرات زندگی	- تثبیت «من معنوی» در برابر ابهامات هویتی - احساس تعلق به یک کل فراتر از خود	- وقتی در زندگی گیج می‌شوم که چکار باید بکنم، دین به من می‌گوید «تو بنده خدایی»، این عنوان به من هویت می‌دهد. - دین باعث می‌شود حس نکنی که گمراه شده‌ای؛ انگار نقشه راهی داری که تو را به مقصد می‌برد. - در میان تنهایی شهر و دانشگاه، دین حس خانواده بودن با دیگران را به من می‌دهد.
دین به مثابه معنابخش به رنج و ابهامات زندگی	- تبدیل «رنج» به «درس» و «آزمایش» - نظم‌بخشی به بی‌نظمی‌های روزمره	- وقتی شکست می‌خورم، می‌گویم «این حکمت خداست»؛ این حرف گاهی تلخ است اما به من آرامش می‌دهد. - دین به من کمک می‌کند که مرگ را نه پایان زندگی، بلکه مرحله گذار بدانم؛ این نگاه ترس من را می‌گیرد. - دین مثل یک چتر است که وقتی باران مشکلات می‌بارد، زیر سایه‌اش پناه می‌گیرم و می‌گویم «این نیز بگذرد».
دین به مثابه بازوی آرامش‌بخش و مأمّن تسکین وجودی	- مکانیسم مقابله با اضطراب - جستجوی پناه درونی	- دعا کردن برای من صحبت کردن با کسی است که مرا درک می‌کند؛ و بعد از آن احساس سبک‌تر شدن می‌کنم. - نماز خواندن، تنها زمانی است که من می‌توانم از پراکندگی ذهنی‌ام فرار کنم و احساس بودن کنم. - توکل به خدا، بار سنگین مسئولیت‌ها را از دوشم برمی‌دارد و اجازه می‌دهد با خیال راحت تلاش کنم.
دین به مثابه قطب‌نمای اخلاقی در تعاملات روزمره	- جهت‌دهی به کنش‌ها بر اساس حس درونی - حس خوب «انجام کار درست»	- دین به من نمی‌گوید نکن، بلکه حس می‌کنم اگر فلان کار را انجام بدم، در درونم احساس خوبی ندارم؛ دین برای من مرز بین پاکی و ناپاکی است. - احترام گذاشتن و رعایت حق دیگران برای من وجهه قانونی ندارد، بلکه نشانه انسانیت است.

مضمون	مقولات	مفاهیم / واحدهای معنایی استخراج شده از داده‌های خام
دین به مثابه رابطه‌ای شخصی و بی‌واسطه با خدا	- عبور از ظاهرگرایی به باطن‌گرایی - شخصی‌سازی تجربه قدسی	- دین برای من، تشریفات پر سر و صدا نیست؛ بلکه لحظه‌ای است که در خلوت، صدای خدا را می‌شنوم. - دیگر مثل پدر بزرگم دنبال تقلید کورکورانه از مراجع نیستم؛ من دینی را می‌پذیرم که با عقل و قلبم گره بخورد. - من دین را به شکل خودم تجربه می‌کنم؛ گاهی با مدیتیشن و گاهی با خواندن قرآن؛ مهم ارتباط با خدا است، نه شکل آن.

نتایج حاصل از تحلیل پدیدارشناختی مصاحبه‌ها که در جدول فوق تلخیص شده است، نمایانگر ساختار چندبعدی و پویای معنای دین در زیست جهان دانشجویان است. با این حال، درک عمیق این پدیده مستلزم فرارفتن از لایه‌های توصیفی و ورود به ساحت تفسیری و معنایی تجربیات است. بر این اساس، در بخش حاضر به واکاوی و تشریح هر یک از مضامین احصاء شده پرداخته می‌شود. در این فرآیند، تلاش شده است تا با تکیه بر نقل‌قول‌های مستقیم از کلام مشارکت‌کنندگان، صدای سوژه در متن پژوهش حفظ شود.

۱-۵. دین به مثابه تکیه‌گاه هویتی در طوفان تغییرات زندگی

برای دانشجویان مورد مطالعه، دین تنها یک مجموعه باور نیست، بلکه عنصری برای نگهداشت خود در میان ابهامات هویتی دوران جوانی است. در بستر دانشگاه که دانشجویان همواره با پرسش‌های بنیادین «من کیستم؟» و «هدفم چیست؟» دست و پنجه نرم می‌کنند، دین به عنوان یک هویت فرامادی عمل می‌کند که به آن‌ها حس تعلق به یک کل بزرگ‌تر می‌دهد و از پراکندگی وجودی جلوگیری می‌کند.

به نظر من دین چیزی فراتر از اعتقادات و مراسم مذهبی. دین برای من، به جور اتصال به ریشه‌ام، به خانواده‌ام و به جامعه است. هویت من خیلی با آیین‌ها و سنت‌های مذهبی گره خورده است. حتی مواقعی که با بعضی از جنبه‌های دین مخالفم، هنوز اون حس هویت و پیوند را در خودم احساس می‌کنم و نمی‌تونم از دین جدا بشم. وقتی می‌گن «بنده خدا»، این عنوان به من هویتی میده که هیچ چیزی نمی‌تونه این هویت را از من بگیره» (فرهاد، دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات فارسی).

یافته‌های این مضمون تبیین می‌کند که دین برای دانشجویان، از یک باور کلامی و انتزاعی به یک عنصر هویت‌ساز تبدیل شده است. پذیرش مفهوم «بندگی» در تجربه «فرهاد»، راه‌کاری برای ترمیم گسست‌های هویتی و دستیابی به نوعی امنیت هستی‌شناختی است. در واقع، دین در اینجا از قلمرو «تکلیف و الزام» خارج شده و در

فضای «تعلق و پیوستگی» قرار می‌گیرد. نکته حائز اهمیت این است که در مواجهه با فقدان‌های مادی یا تزلزل جایگاه اجتماعی، دینداری در دانشجویان تقویت می‌گردد؛ این امر نشان می‌دهد که دین در شرایط بحران، به عنوان یک «پناهگاه هویتی» عمل کرده و خلأهای اجتماعی-اقتصادی را با ارائه یک هویت متعالی جبران می‌کند.

۵-۲. دین به مثابه معنابخش به رنج و ابهامات زندگی

این مضمون نشان می‌دهد که چگونه دانشجویان با استفاده از چارچوب‌های دینی، «رنج» و «سختی‌های روزمره» مانند شکست‌های تحصیلی یا مسائل اقتصادی را از حالت «بی‌جهت» خارج کرده و به «آزمایش» یا «درس» تبدیل می‌کنند. در اینجا دین کارکرد یک ترجمان را ایفا می‌کند که بی‌نظمی‌های زندگی را به یک نظم معنادار گره می‌زند.

وقتی امتحان کنکور را خراب کردم، اولش فقط حس می‌کردم تمام آینده‌ام نابود شده. اما بعداً فکر کردم، شاید خدا می‌خواسته راه دیگری را به من نشون بده. این حرف شاید تلخ باشه، اما به من اجازه داد که از دلِ اون شکست، یه معنای رویرون بکشم و دوباره بلند بشم (فروغ، دانشجوی کارشناسی الهیات).

این مضمون بر سازوکار «معنابخشی به رنج» متمرکز است. یافته‌ها حاکی از آن است که دین به عنوان یک چارچوب تفسیری، به دانشجویان امکان می‌دهد تا رویدادهای تلخ و تصادفی زندگی — نظیر بیماری، شکست‌های مالی یا فقدان عزیزان — را از فضای پوچی و بی‌معنایی خارج کرده و به آن‌ها جهت ببخشند. در این روند، به‌کارگیری مفاهیمی چون «امتحان الهی»، «خواست خداوند» یا «حکمت خدا»، به عنوان ابزاری برای تاب‌آوری و پذیرش عمل می‌کند. برای نمونه، در تجربه «فروغ»، دین موجب شد تا شکست تحصیلی او نه به عنوان یک بن‌بست، بلکه به مثابه یک «چرخش معنادار» در مسیر زندگی بازتعریف شود. در واقع، این بازتفسیر، رنج را از یک حادثه تخریبی به یک فرآیند سازنده تبدیل می‌کند. با این حال، این سازوکار همواره بدون چالش نیست؛ چرا که نوعی تضاد شناختی میان «منطق عقلانی-انسانی» (در جست‌وجوی علت) و «منطق ایمانی» (در پذیرش تسلیم) مشاهده می‌شود. اگرچه پذیرش این معنا همواره ساده نیست و گاه با تردید همراه است، اما صرف‌تلاش برای «معنابرداری»، حتی در غیاب پاسخ‌های قطعی، منجر به دستیابی به آرامش درونی می‌گردد.

۵-۳. دین به مثابه بازوی آرامش‌بخش و مأمین تسکین وجودی

دین در زندگی دانشجویان به مثابه یک سازوکار «درمانی» و عنصری برای «تنظیم هیجانات» عمل می‌کند. مناسک دینی فراتر از تکلیف، به عنوان مکانیزمی برای کاهش اضطراب و رهایی موقت از فشارهای دنیوی به کار می‌روند. در واقع، دین پناهگاهی است که امکان بازیابی آرامش را در مواجهه با مسئولیت‌های زندگی فراهم می‌سازد:

نماز خواندن برای من فقط قرائت حمد و سوره نیست؛ بلکه لحظه‌ای است که می‌تونم از درگیری‌ها و خستگی‌های روزمره فرار کنم. توی سجده، انگار صدای نویز دنیا قطع میشه و فقط من و خدا با هم هستیم. اون سکوت، به من آرامشی میده که هیچ چیز دیگه‌ای نمی‌تونه جاش رو بگیره (محبوبه، دانشجوی کارشناسی مشاوره).

این مضمون، کارکرد روان‌شناختی دین را در مدیریت «اضطراب‌های روزمره» تبیین می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که مناسک دینی (نظیر نماز، دعا یا ذکر) برای بسیاری از شرکت‌کنندگان، فراتر از ابعاد اعتقادی، کارکردی مشابه «تکنیک‌های آرام‌بخش» (مانند مدیتیشن یا یوگا) داشته و به عنوان یک حائل یا فضای سکون در میان هیاهوی زیست‌جهانی عمل می‌کنند. در تجربه «محبوبه»، نماز به مثابه لحظه‌ای است که در آن «نویزهای بیرونی» خاموش شده و دین از یک «تکلیف الزام‌آور» به یک «منبع آرام‌بخش» تبدیل می‌شود. نکته حائز اهمیت در این سازوکار، نقش «خلوت و تنهایی» است؛ جایی که فرد از فشارها و قضاوت‌های اجتماعی رها شده و در امنیت کامل، با «خودِ اصیل» خویش روبرو می‌گردد. در واقع، این خلوت دینی، فضایی مقدس برای بازیابی تعادل روانی در برابر فشارهای بیرونی است.

۵-۴. دین به مثابه قطب‌نمای اخلاقی در تعاملات روزمره

در این مضمون، دین از حیطة باورهای شخصی به فضای روابط بین‌فردی گسترش می‌یابد. دانشجویان دین را نه به عنوان لیستی از باید‌ها و نبایدها، بلکه به عنوان یک «حس درونی» تجربه می‌کنند که مرزهای پاک و ناپاک را تعیین می‌کند. این حس، به رفتارهای آن‌ها در محیط دانشگاه و جامعه جهت می‌دهد و اخلاق را به یک تجربه عینی و زنده تبدیل می‌کند.

من حس می‌کنم آگه دروغ بگم، وجدان درد می‌گیرم. دین برای من یک آینه‌ست که بهم نشون میده کی‌ام. وقتی با دیگران روراست هستم، حس می‌کنم اون «خدایی» که تو منه، از من راضیه (نگین، دانشجوی کارشناسی روانشناسی).

این تجربه تبیین می‌کند که اخلاق دینی برای شرکت‌کنندگان، نه به مثابه مجموعه‌ای از قواعد تحمیلی و بیرونی، بلکه به عنوان یک «پایشگر درونی» عمل می‌کند که در لحظات تصمیم‌گیری، نقش هشداردهنده دارد. در روایت «نگین»، دین به عنوان یک سازوکار تعدیل‌کننده در رفتارهای روزمره تعریف می‌شود که فرد را در مواجهه با موقعیت‌های ابهام‌آلود، به سوی تصمیم‌گیری بر اساس وجدان دینی سوق می‌دهد. در این روند، مفاهیمی چون «شرم» و «عزت نفس» به عنوان محرک‌های روانی کلیدی عمل می‌کنند؛ به‌طوری که تخطی از باورها منجر به عذاب وجدان و در مقابل، پایبندی به آن‌ها منجر به تجربه تعالی و کرامت می‌گردد. در نهایت، دین در اینجا نه صرفاً به عنوان یک نظام اعتقادی، بلکه به عنوان عنصری برای تثبیت و صیانت از کرامت انسانی بازنمایی می‌شود.

۵-۵. دین به مثابه رابطه‌ای شخصی و بی‌واسطه با خدا

این مضمون، بازنمای‌گذار از دین نهادی به معنویت شخصی در نسل جدید است؛ رویکردی که در آن، دین از قالب تقلید از سنت‌ها خارج شده و به تجربه‌ای زیسته و فردی تبدیل می‌گردد. دانشجویان در تلاش‌اند تا با عبور از واسطه‌ها، به یک «رابطه مستقیم و بی‌واسطه» با امر قدسی دست یابند و بر این اساس، دین را بر مبنای نیازهای روانی و الزامات عقلانی خود شخصی‌سازی کنند.

من مثل پدر و مادرم دنبال تقلید از مراجع نیستم. من دین را به شکل خودم تجربه می‌کنم. گاهی مدیتیشن می‌کنم، گاهی قرآن می‌خوانم. برای من مهم نیست شکلش چیه، مهم آینه‌ست که بتونم مستقیم با منبع انرژی عالم ارتباط برقرار کنم. دین من، دین من هست، نه کپی دین اجدادم (پوریا، دانشجوی کارشناسی جامعه‌شناسی).

تجربه «پوریا» نشان‌دهنده یک گسست بنیادین از مدل‌های سنتی دین‌داری است که در آن، تقلید از مراجع یا والدین جای خود را به تجربه زیسته و فردی داده است. در این رویکرد، محوریت دین از «اطاعت از دستورالعمل‌های بیرونی» به «سنجش عاطفی و

شهودی» تغییر یافته است؛ به طوری که فرد به جای پرسش از مشروعیت، به دنبال تأثیر روانی و معنایی باور در زندگی خود است. این بازتعریف، نشان‌دهنده تمایل نسل جدید به سنت‌زدایی از فرم و در عین حال، حفظ حقیقت باطنی دین است. در نهایت، دین در این سطح، نه به عنوان یک نظام تکلیفی، بلکه به مثابه یک «رابطه صمیمانه و شخصی» با امر قدسی بازنمایی می‌شود که در آن، خداوند به عنوان شنونده‌ای همدل در برابر دغدغه‌های روزمره فرد قرار می‌گیرد.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

در دنیای معاصر، دین به عنوان یک پدیده پیچیده و چندبعدی، نقش‌های مختلفی در زندگی انسان‌ها ایفا می‌کند. به ویژه در بین دانشجویان، که در مرحله‌ای حساس از شکل‌گیری هویت و ارزش‌های خود قرار دارند، تجربه زیسته از دین می‌تواند تأثیرات عمیقی بر روند تفکر، تصمیم‌گیری و روابط اجتماعی آنان داشته باشد. تحصیلات دانشگاهی به عنوان یک بستر فرهنگی و اجتماعی، دانشجویان را با ایده‌ها و ارزش‌های متنوعی آشنا می‌کند. در این فضا، دین نه تنها به عنوان یک سیستم اعتقادی بلکه به عنوان یک منبع هویتی و اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرد. بسیاری از دانشجویان در تلاش‌اند تا تعادلی میان باورهای دینی خود و چالش‌های جدیدی که در محیط دانشگاه با آن‌ها مواجه می‌شوند، برقرار کنند. این تعادل می‌تواند شامل سازگاری با دیدگاه‌های مختلف، مواجهه با بحران‌های هویتی و تلاش برای یافتن معنا در زندگی روزمره باشد.

این پژوهش، با اتکاء به رویکرد پدیدارشناسی توصیفی و با تمرکز بر تجربیات زیسته دانشجویان، به بررسی معنای دین در زندگی روزمره آنان می‌پردازد. بر این اساس با هجده نفر از دانشجویان دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه پیام نور مرکز شهرکرد، مصاحبه نیمه‌ساخت یافته و عمیق در زمینه باورها، احساسات، نگرش‌ها و تجربه‌های دینی آنها صورت گرفته است. همان طور که متن گویای آن است، هدف محقق یافتن حقیقت دین به معنای خداشناسانه یا داوری کردن در مورد ارزش رفتار دینی دانشجویان

نیست، بلکه هدف بازشناسی دین در زندگی روزمره دانشجویان و فهم این پدیده آن چنان که در نسبت با دانشجویان پدیدار می‌شود، می‌باشد.

این پژوهش از دیدگاه‌های جامعه‌شناسی دین، به‌ویژه دیدگاه‌های وبر، برگر و بینگر به عنوان حساسیت نظری بهره می‌برد تا پیچیدگی‌های معنای دین در زندگی دانشجویان را روشن کند. یافته‌های حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها در پنج مضمون اصلی طبقه‌بندی شده‌اند: دین به مثابه تکیه‌گاه هویتی در طوفان تغییرات زندگی، دین به مثابه معنابخش به رنج و ابهامات زندگی، دین به مثابه بازوی آرامش‌بخش و مأمن تسکین وجودی، دین به مثابه قطب‌نمای اخلاقی در تمایلات روزمره، دین به مثابه رابطه‌ای شخصی و بی‌واسطه با خدا.

مضامین یافت شده نشان می‌دهند که دین برای دانشجویان صرفاً یک مجموعه باورهای خشک و رسمی نیست، بلکه نقشی چندوجهی و پویا در زندگی روزمره آنها ایفا می‌کند. برخی از دانشجویان، دین را به عنوان عنصری اساسی در شکل‌گیری هویت خود و منبعی برای معنابخشی به رنج‌های زندگی تلقی می‌کنند و آن را به عنوان راهنما و برنامه‌ای برای زندگی خود می‌پذیرند. در عین حال، گرایش به خصوصی شدن امر دین و بازاندیشی انتقادی در باورهای دینی نیز مشهود است، به طوری که دینداری معنویت‌گرا به عنوان شیوه‌ای از دینداری در میان دانشجویان نمایان است.

اولین مضمون، «دین به مثابه تکیه‌گاه هویتی» نشان می‌دهد که دین نقش محوری در شکل‌دهی به هویت دانشجویان ایفا می‌کند؛ به طوری که بسیاری از شرکت‌کنندگان به طور واضح متذکر شده‌اند که ارزش‌ها و هنجارهای دینی، بخش مهمی از خودآگاهی‌شان را تشکیل می‌دهد. این هویت دینی نه تنها در سطح فردی، بلکه در روابط اجتماعی و تعاملات گروهی نیز محسوس است. دومین مضمون، «دین به مثابه معنابخش به رنج و ابهامات زندگی» بیان می‌کند که تقریباً همه مشارکت‌کنندگان اعتراف می‌کنند که دین به آن‌ها کمک می‌کند تا معنا و هدفی در زندگی خود پیدا کنند. این نوع از معنابخشی نه تنها در زمان‌های سخت و چالش برانگیز، بلکه در ایجاد روحیه و شجاعت برای تحقق اهداف آتی نیز احساس می‌شود. سومین مضمون، «دین به مثابه

قطب‌نمای اخلاقی در تمایلات روزمره» بیانگر آن است که دین نه به عنوان لیستی از امر و نهی‌ها، بلکه به عنوان یک حس درونی تجربه می‌شود که مرزهای پاک و ناپاک را مشخص می‌کند. این حس، به رفتارهای فرد جهت می‌دهد و با ایجاد حس کرامت درونی در صورت رعایت اخلاقیات، و حس نابودی درونی در صورت لغزش، به عنوان سوپاپ اطمینان اخلاقی عمل می‌کند. چهارمین مضمون، «دین به مثابه بازوی آرامش‌بخش و مامن تسکین وجودی» نشان‌دهنده پیوند عمیق احساسی بین دانشجویان و اعتقادات دینی‌شان است. این ارتباط به دانشجویان احساس امنیت و آرامش می‌دهد و باعث می‌شود تا در مقابل فشارهای اجتماعی و روانی مقاوم‌تر باشند. پنجمین مضمون، «دین به مثابه رابطه‌ای شخصی و بی‌واسطه با خدا» بیانگر روندهایی است که در آن دانشجویان به تدریج به سوی یک دینداری شخصی و معنوی گرایش پیدا می‌کنند، در حالی که همزمان چالش‌ها و انتقاداتی را نسبت به نهادهای رسمی دین مطرح می‌کنند.

همان‌گونه که در بخش روش‌شناسی اشاره شد، نمونه این پژوهش از دانشجویان دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه پیام نور مرکز شهرکرد تشکیل شده است. این همگنی نسبی، اگرچه امکان عمیق‌شدن در تجربه زیسته را فراهم کرد، اما تعمیم‌پذیری یافته‌ها به کل جامعه دانشجویی ایران را با محدودیت مواجه می‌سازد. با این حال، این محدودیت به معنای بی‌ارزشی یافته‌ها نیست، بلکه نشان می‌دهد که تجربه دینی یک پدیده «بومی‌شده» است که در بافتارهای فرهنگی و اجتماعی مختلف، شکل‌های متفاوتی از خود بروز می‌دهد. پیشنهاد می‌شود به منظور تعمیم‌پذیری بهتر یافته‌ها، انجام پژوهش‌های کمی با حجم نمونه بزرگتر برای تعیین شیوع و توزیع این مضامین در جمعیت دانشجویی صورت گیرد. همچنین نقش عواملی مانند زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی، خانواده، دوستان، شبکه‌های اجتماعی، متولیان دین و غیره در شکل‌گیری این تجربیات دینی مورد بررسی قرار گیرد. ضمن آنکه، بازنگری در آموزش‌های دینی متناسب با نیازهای نسل جدید، ایجاد فضاهای گفتگو محور برای تبادل تجربیات دینی و احترام به تنوع تجربیات دینی جوانان ضرورت دارد، انتظار

می‌رود نتایج این پژوهش به فهم عمیق‌تر از نقش دین در زندگی جوانان و چگونگی تطبیق آن با دنیای مدرن کمک کند.

سپاسگزاری

مراتب سپاس و قدردانی خود را از تمامی دانشجویان محترم دانشگاه پیام نور مرکز شهرکرد که با حضور و مشارکت فعال خود در مصاحبه‌ها، زمینه انجام این پژوهش را فراهم نمودند، اعلام می‌دارم.

تعارض منافع

هیچ‌گونه تعارض منافی در این پژوهش وجود ندارد.

حمایت مالی

این پژوهش هیچ‌گونه حمایت مالی از سازمان‌های دولتی، خصوصی یا غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

منابع

- برگر، پیترا؛ برگر، بریجیت؛ و کلتر، هانسفرید (۱۳۸۱). ذهن بی‌خانمان: نوسازی و آگاهی (ترجمه محمد ساوجی). تهران: نشر نی.
- تامسون، کنت و دیگران (۱۳۸۱). دین و ساختار اجتماعی: مقالاتی در جامعه‌شناسی دین (ترجمه علی بهرام‌پور و حسن محدثی). تهران: نشر کویر.
- صنعتکارفر، احسان (۱۳۹۹). تبیین وضعیت دینداری در تجربه زیسته سه نسل از شهروندان شهر کاشان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه کاشان.
- عزیزآبادی، زهره؛ و کیانپور، مسعود (۱۳۹۸). جامعه‌شناسی احساسات مذهبی در زندگی روزمره (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه تهران). جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۰(۱)، ۷۳-۹۰. doi: 10.22108/jas.2018.75216.0
- فرحانی‌زاده، زهرا (۱۴۰۰). پدیدارشناسی معنای ذهنی شهروندان نسبت به دین: مورد مطالعه: شهرستان خرمشهر (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده علوم اجتماعی. دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی (ره).
- کرسول، جان (۱۳۹۴). پویش کیفی و طرح پژوهش: انتخاب از میان پنج رویکرد (ترجمه حسن دانایی‌فرد و حسین کاظمی). تهران: انتشارات صفار.
- محمدپور، احمد (۱۳۹۲). تجربه نوسازی. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- محمودی، محمود (۱۴۰۱). واکاوی تجارب زیسته دانشجویان دانشگاه فرهنگیان از زندگی دینی. پویش در آموزش علوم انسانی دانشگاه فرهنگیان، ۸(۲۸)، ۱۷۰-۱۵۳.
- مکیلانی، حسین؛ درانی، کمال؛ و صالحی، کیوان (۱۳۹۶). تحلیل پدیدارشناسانه باورهای دینی دانش‌آموزان و ارائه راهکارهایی برای کاهش چالش‌ها و آسیب‌های موجود. دو فصلنامه دین و ارتباطات، ۲۵(۱)، ۱۹۲-۱۵۷. doi: 10.30497/rc.2018.2265
- ناصری، میلاد؛ کاوه، فرزانه؛ و خوراسگانی، علی (۱۳۹۵). مطالعه چگونگی نگرش دانشجویان به دین (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه اصفهان). جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۷(۴)، ۷۹-۹۸. doi: 10.22108/jas.2017.21162
- نوربخش، یونس؛ و جعفری کافی‌آباد، صابر (۱۳۹۶). روایت پژوهی تجارب زیسته دینی دانشجویان. دو فصلنامه دین و سیاست فرهنگی، ۴(۲)، ۹۳-۱۲۶.
- وبر، ماکس (۱۳۸۴). دین، قدرت، جامعه (ترجمه احمد تدین). تهران: نشر هرمس.
- همیلتون، ملکم (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی دین (ترجمه محسن ثلاثی). تهران: نشر ثالث.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۲۸

دوره XX، شماره XX
فصل ۱۴۰۵/۱۴۰۶
پیاپی XX

- Ammerman, N. T. (2014). Finding Religion in Everyday life. *Sociology of Religion*, 75(2), 189-207. <https://doi.org/10.1093/socrel/sru013>
- Berger, P. L. (1967). *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Anchor Books.
- Gazniuk, L., Soina, I., Goncharov, G., & Chervony, P. (2019). Everyday Communications in Religious Practices. *Journal of Religious Studies*, 12(3), 45-67. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20197202002>
- Yinger, J. M. (1969). A Structural Examination of Religion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 8(1), 88-99. <https://doi.org/10.2307/1385257>
- Yinger, J. M. (1977). A Comparative Study of the Substructures of Religion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 16(01), 67-86. <https://doi.org/10.2307/1386206>

